

6. Шеметило Н., прот. Протоіерей Сергий Жижкевич (Некролог) // Воскресное чтение. – 1931. – № 18. – 3 мая. – 215-216 с.
7. Свящ. П. Я. Митрофорный протоіерей о. Иоанн Симеонович Москалевич (Некролог) // Воскресное чтение. – 1929. – № 28. – 14 июля. – 456-457 с.
8. Тарнавський П., свящ. На могилу бл. п. о. протоієрея Павла Тарнавського // Церква і нарід. – 1936. – Ч. 5. – 1 березня. – 159-161 с.
9. Archiwum państwowe w Lublinie, Chełmskie seminarium duchowne (APL, CSD). - Sygn.10. - K.5.
10. Труженник на ниві Христовій // Церква і нарід. – 1936. – Ч. 18. – 15 вересня. – 373 с.
11. Паломник. Празднование 35-летнего юбилея настоятеля Холмского православного прихода, митрофорного протоієрея о. Стефана Грушко, 8-21 сентября 1931 г. // Воскресное чтение. – 1931. – № 43. – 25 октября. – 611-613 с.
12. Власовський І. На шляху життя (Кілька спогадів) // Церква і нарід. – 1936. – Ч. 19. – 1 жовтня. – 597-602 с.
13. К. Ювілей о. Олександра Новицького // Українське православне слово. – 1964. – Ч. 7-8. – липень-серпень. – 32 с.
14. Из отчётов отцом благочинных о состоянии вверенных им округов за 1904 год // Волинские епархиальные ведомости. Часть официальная. – 1906. – № 9-10. – 21 марта - 1 апреля.
15. Державний архів Рівненської області (ДАРО). - Ф.р-204. - Оп.11. - Спр.435. - Арк. 17.
16. ДАРО. - Ф.р-204. - Оп.11. - Спр.435. - Арк.125.
17. Архів Обицького Свято-Миколаївського жіночого монастиря. - Колекція документів.
18. (Огієнко) Іларіон, митрополит. Фортеця православ'я на Волині: Почаївська лавра. – Вінніпег: Інститут дослідів Волині-Товариство «Волинь», 1961. – 398 с.
19. Біляк С., митр. прот. З нагоди 80-ліття владики митрополита Іоана // Українське православне слово. – 1967. – Ч. 10. – жовтень.
20. Митрофорный протоієрей Матфей Мелитонович Лобачевский // Журнал Московской патриархии. – 1963. - № 12. – декабрь.
21. Митрофорный протоієрей Михаил Григорьевич Рыхлицкий // Журнал Московской патриархии. – 1974. - № 3. – март.
22. Протоієрей Андрій Мосейчук // Православний вісник. – 1973. – № 7. – липень.
23. Митрофорный протоієрей Стефан Иванович Шидловский // Журнал Московской патриархии. – 1968. - № 6. – июнь.
24. Archiwum państwowe w Lublinie, Urząd Wojewódzki Lubelski - Wydział społeczno-polityczny (APL, UWL-WSP). - Sygn. 642.

М.Г. Вороліс, О.М. Вороліс

СТАН ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В ДЕЯКИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ НАПРИКІНЦІ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.

Шкільна реформа 60-х років XIX ст. зумовила перші кроки на шляху перетворення кріпосної школи в буржуазно-монархічну. Було поглиблено наступність від початкових закладів освіти до вищих навчальних закладів, впроваджену освітньою реформою 1802-1804 рр., започатковано професіоналізацію й профілювання загальноосвітньої школи [1, с. 73].

Ця проблематика в загальних своїх рисах знайшла відображення у доволі чисельних публікаціях періоду незалежності, зокрема, О. Вишневського [2], В. Курило [3], Л. Єршової [5], В. Боброва [6], С. Бричок [7], О. Качківського тощо.

Дана публікація має за мету окреслити стан початкової та середньої освіти в Україні у XIX- на початку XX ст., а також визначити основні етапи набуття нею світських рис.

Прогресивні заходи з реорганізації системи шкільної освіти, вдосконалення навчального процесу в загальноосвітніх закладах покликані вимогами підготовки кваліфікованого вчителя, створення спеціальних (окремих) закладів педагогічної освіти. Тому в 1858 р. Міністерство народної освіти затвердило положення про відкриття в Київському, Харківському й Одеському навчальному округах учительських семінарій для підготовки вчителів повітових училищ. У 1907 р. в с. Потоках Жмеринського повіту була відкрита учительська семінарія, яка була переведена до Вінниці у 1909 р.

Згідно з Положенням про початкові народні училища і Статуту гімназій Міністерства народної освіти (1864 р.), утворювались нові типи навчальних закладів:

1) відомства Міністерства народної освіти (парафіяльні училища та народні училища – останні засновували приватні особи);

2) відомства Міністерства державного майна, внутрішніх справ тощо (зазвичай це були сільські училища різних типів);

Наукові записки

3) навчальні заклади державного відомства (церковнопарафіяльні училища);

4) усі недільні школи незалежно від засновників. Початкова школа стала переважно 3-4-річною. Але, незважаючи на позитивні зрушення в галузі народної освіти в цілому, у різних регіонах України вона розвивалась нерівномірно.

Так Подунав'я тривалий час було ареною гострих суперечностей. Соціально-господарський розвиток краю гальмувався занедбаністю освіти й культури. За даними Кишинівської єпархії, у 1891-1892 н.р. в Бессарабії налічувалося 847, у 1896-1897 н.р. – 1082 учнів. Чисельність учнів за чотири навчальних роки зросла із 47706 до 66844. Проте лише 37% дітей шкільного віку відвідували школу. В Акерманському й Ізмаїльському повітах цей показник був значно вищим і досягав відповідно 70% та 46%.

Однак існуюча система освіти не задовольнила навіть мінімальних потреб регіону. Більшість шкіл розміщувалася у церквах та приватних будинках, бракувало підручників, кваліфікованих вчителів. Наприкінці XIX ст. на одного вчителя початкової школи припадало в середньому 60- 90 учнів. У сільській місцевості її закінчували лише 5-6 % дітей [2, с. 73-76]. У той час як на території нинішньої Луганської області в 1914/1915 навчальному році було 983 загальноосвітні школи, 969 з яких (98,6%) – початкові [3, с. 54].

Не краще розвивалась початкова освіта й у Подільській губернії.

Так на 1908/1909 навчальний рік із 2059 шкіл в губернії, за підрахунками Подільської губернської управи земельного господарства, в усіх школах, як Міністерських, так і церковноприходських, навчалось 124 610 дітей. Із цієї кількості учнів в Міністерських школах навчалось 32 123 учні, що становило 26,7%, в церковноприходських – 92 478, або 74,3% [4, с. 155-156].

УЇЗДИ	МІНІСТЕРСЬКІ						ЦЕРКОВНО-ПРИХОДСЬКІ					
	Двокласні			Однокласні			Двокласні			Однокласні		
	х.	д.	всього	х.	д.	всього	х.	д.	всього	х.	д.	всього
Балтський	1013	388	1401	2901	352	3253	-	-	-	10204	4732	14936
Брацлавський	820	351	1171	1010	198	1208	-	-	-	6622	1944	8566
Вінницький	898	194	1092	2490	606	3096	69	12	81	3988	1338	5326
Гайсинський	814	191	1005	922	185	1107	335	4	339	7061	2831	9892
Кам'янецький	486	119	605	2126	640	2766	-	-	-	4747	1856	6603
Летичівський	273	89	362	1240	227	1467	-	-	-	3505	892	4397
Літинський	224	47	271	1146	314	1460	105	31	136	4997	1689	6686
Могилівський	500	199	699	1237	224	1461	107	30	137	4901	1455	6356
Ольгопольський	1013	320	1333	648	232	1880	292	37	329	5778	2016	7794
Проскурівський	397	124	521	797	127	924	-	-	-	5631	1598	7229
Ушицький	321	163	484	1731	473	2204	-	-	-	4277	1391	5668
Ямпільський	531	186	717	1327	309	1636	194	71	265	6017	1820	7837
<i>Всього</i>	<i>7290</i>	<i>2371</i>	<i>9661</i>	<i>18575</i>	<i>3887</i>	<i>22462</i>	<i>1102</i>	<i>185</i>	<i>1287</i>	<i>67728</i>	<i>23562</i>	<i>91290</i>

Порівнюючи дані таблиці, бачимо, що найбільша кількість учнів припадає на найбільш населений Балтський повіт (18 184). Найменша кількість учнів була у школах Летичівського повіту (5 864) [5, с. 41-46].

Але загалом картина була невтішною в губернії, тому що із 3 16871 дитини шкільного віку лише 39,3% мали змогу навчатись в школі.

Швидке зростання населення півдня України, в тому числі й дитячого, сприяло виникненню середніх навчальних закладів.

У другій половині XIX ст. вступила в дію 1-а Олександрівська чоловіча гімназія у Миколаєві, а також гімназії в Ананьєві та Єлисаветграді, Одеський, Рішельєвський лицей, гімназія в Керчі, Кишиневі, Катеринославі, Феодосії, Маріуполі, Бердянську, Бахмуті.

Наприкінці XIX ст. (1896 р.) в Херсонській губернії (без урахування Одеси та Миколаєва) діяли 3 чоловічі та 6 жіночих гімназій, 3 чоловічі та 2 жіночі прогімназії, 2 реальних училища, що охоплювали 50-80 учнів (78% усіх середніх навчальних закладів губернії) [6, с. 45].

Водночас у Подільській губернії в цілому на звітний 1896 рік існувало 3 гімназії, одне реальне училище, 1 жіноча прогімназія, із загальної кількості учнів в губернії (88783) навчалось

у 2-х чоловічих гімназіях 847 осіб, у 1-й жіночій – 356, 1 – прогімназії – 144 реальних училищ 274, що становить 1,8% від загальної кількості учнів [7, с. 49].

Незначним було охоплення шкільною освітою і в школах Волині. Так у 1892/1893 навчальному році поза школою опинилися 105 586 дівчаток шкільного віку і 83 314 хлопчиків [8, арк. 43].

Гострою проблемою була і початкова жіноча освіта в Україні, в тому числі і в Подільській губернії.

Статут жіночих училищ було затверджено 9 січня 1862 р.. В Україні функціонувало чотири школи відомства закладів імператриці Марії. Жіночі гімназії в Києві – Києво-Фундуклеївська й Києво-Подільська, по одній у Житомирі та Кам'янці-Подільському [9, арк.130].

Але мережа середніх жіночих навчальних закладів створювалась на Правобережжі дуже повільно, навіть порівняно з іншими регіонами України, адже уряд штучно стримував їх зростання. Так у 1897 р. у Подільській губернії було лише 9 гімназій Міністерства народної освіти, у Волинській – 11, тоді як у Полтавській і Чернігівській з меншим населенням, відповідно – 14 і 20 [10, с. 84].

Отже, упродовж другої половини XIX – початку XX попри всі перешкоди, зокрема посилення централізованого імперського управління, деструктивні заборонні процеси в Україні й на Поділлі в тому числі, створюються перші українські інституції, визначаються яскраві постаті в галузі світської та духовної освіти. Духовно-освітні заклади набувають як релігійного статусу, так і рис світського характеру.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Лотоцкий А. Народное образование в Подолии в его прошлом и настоящем // Образование. – 1896. - №4.
2. Вишневецький О.І. Повернення гімназій // Рідна школа. – 1992. - №2.
3. Курило В. Початкова школа і народні вчителі Луганщини наприкінці XIX – на поч. XX ст. // Історія в школі. – 2000. – №1.
4. Обзор Подольской губернии за 1896 г. – К., 1896.
5. Єршова Л. Духовна жіноча освіта на Волині (середина XIX – поч. XX ст.) // Шлях освіти. – 2000. – №5.
6. Бобров В. Становлення та розвиток гімназій Півдня України (XIX – поч. XX ст.) // Шлях освіти. – 2007. – №7.
7. Бричок С. Роль церковнопарафіяльних шкіл у розвитку освіти на Волині // Шлях освіти. – 2000. – №1.
8. Державний архів Вінницької області. – Ф.15. Оп. 1. – Спр.26. – Арк. 43.
9. Кам'янець-Подільський міський державний архів. – Ф.228. – Оп.1. Спр. 3667. – Арк. 130.
10. Качківський О.Б. Освіта на Поділлі в XIX ст. // Наукові записки. Кам.-Под., №12. – 2003.
11. Обзор Подольской губернии за 1896 г. – К., 1896.

О.М. Кравчук, Н.М. Мельник

ПОЛІТИКА УКРАЇНСЬКОЇ ГЕТЬМАНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ 1918 Р. ЩОДО ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Становлення Української суверенної держави активізувало дослідження історії вітчизняного державотворення. Важливість вивчення зазначеної проблеми зумовлена необхідністю сприйняти найкраще з досвіду минулого й не повторювати його помилок в сучасній Україні. У процесі державотворення одним із пріоритетних завдань є створення дієздатної системи місцевих органів самоврядування. У зв'язку з цим важливо врахувати досвід Української гетьманської держави 1918 р., політика якої була спрямована на створення професійної системи місцевого самоврядування.

Історіографія досліджуваної проблеми охоплює праці радянських, українських діаспорних і сучасних вітчизняних дослідників (Ю. Білана [1], В. Тичини [2], Є. Складенка [3], Д. Дорошенка [4], І. Нагаєвського [5], В. Винниченка [6], П. Феденка [7], П. Христюка [8], с. Кульчицького [9], Г. Папакіна [10], Ф. Проданюка [11], Ю. Павленка і Ю. Храмова [12], с. Литвина [13], В. Солдатенка [14], с. Коника [15], О. Мироненка [16-19], П. Захарченка [20], Т. Харченко [21] і О. Яременка [22]). Однак їх праці по-різному оцінюють зазначений напрямок управлінської діяльності П. Скоропадського. У зв'язку з цим мета статті – полягає у висвітленні головних напрямків політики Української держави 1918 р. щодо органів місцевого самоврядування і її результати.